

give saa vel en mere indtrængende Karakteristik af den Udvikling, Ribe Skolen gennemløb, som af de skiftende Perioders Særpræg i det hele. Værket kommer derved til at indeholde adskilligt mere, end Titlen giver Løfte om; thi her er i Virkeligheden opbygget en bred Grundvold for Forstaaelsen af gammelt Skolevæsen overhovedet. Om Fortolkningen af visse mindre væsentlige Enkeltheder vil der vel altid kunne tvistes, men den Nøjagtighed i Detaillen og den — næsten katteagtige — Varsomhed, hvormed Forfatteren langsomt Skridt for Skridt bevæger sig gennem Stoffet, virker betryggende og forlener hans Arbejde med et Stempel af Soliditet, som gør det til et nyttigt Hjælpemiddel ikke alene for Studiet af dansk Skolehistorie, men for videre kulturhistorisk Forskning.

Overalt hvor det er muligt, sammenplukker Dr. Kornerup med glad Iver de spredte Smaatræk af Lærernes og Disciplenes Liv og Færden, som Kildestoffet under ham. De smiler hist og her som friske Blomster frem i det støvede Skoletempel, og Forfatterens Forkærlighed for og Evne til at gaa de optrædende Personer nærmere ind paa Livet manifesterer sig Gang paa Gang. Hvor han gør Holdt for at holde Revue over Rækken af stive Skolemestre, gør han sit bedste for at kigge dem bag Masken for at aflure dem en Smule Individualitet, — og i det Billede, han har tegnet af Fortidens Skole, bidrager det velvalgte Illustrationsstof, som ledsager Teksten, sit til at forstærke Indtrykket af Periodernes ydre Kolorit. Der er derfor al Grund til at lykønske ham med dette flittige Arbejde og haabe paa, at der maa findes Udveje for Udgivelsen af en Fortsættelse af Ribe Katedralskoles Historie, et Værk, som i Grundighed og moden Kritik vil komme til at staa som et smukt Sidestykke til Jacob Kinchs berømte Arbejde om Byen, men unægteligt overgaar det i Form, Komposition og den stadig fastholdte Paavisning af Kultursammenhængen med Europas store Lande, som uddyber Forstaaelsen og giver Fremstillingen fyldigere Baggrund.

Hugo Matthiessen.

Peter Skautrup: Det danske Sprogs Historie. (I. Fra Guldhornene til Jyske Lov. II. Fra Unionsbrevet til Danske Lov). 1944-47.

Medens man her i Landet i Videnskaber som Historie og Arkæologi har kunnet glæde sig ved sammenfattende Fremstillinger, der paa en Gang mønstrede de opnaaede Resultater og gjorde

dem tilgængelige udenfor Fagfolkenes Kreds, har man hidtil savnet en udførlig Behandling af det danske Sprogs Historie. Verner Dahlerups lille Bog, *Det danske Sprogs Historie i almenfattelig Fremstilling*, fra 1896 (ny Udg. 1921) var for sin Tid en udmærket og velskreven Oversigt, men meget kortfattet og med Hovedvægten paa de yngre Sprogtrin. Tiden indtil 1350, der fylder første Bind af Skautrups Sproghistorie, behandles i anden Udgave paa 29 af Bogens c. 200 Sider. Langt udførligere for de ældre Tidsrums Vedkommende er N. M. Petersens berømte Arbejde, *Det danske, norske og svenske Sprogs Historie*, fra 1829—30, der maa siges at være den egentlige Forgænger for Skautrups Værk, som det frembyder mange Lighedspunkter med i sin fortrinlige Opbygning, selv om meget af dets Indhold naturligvis nu er forældet. Ligheden strækker sig iøvrigt ogsaa til Værkernes Tilblivelse. N. M. Petersens fremkom som Besvarelse af en Prisopgave, udsat af Samfundet for den danske Literaturs Fremme; til den nye Sproghistorie er det Det danske Sprog- og Litteraturselskab, der har taget Initiativet.

Paa Grund af Stoffets Art er det vistnok vanskeligere i Sprogvidenskabens end i andre humanistiske Discipliner at give en sammenfattende Fremstilling, der tilfredsstiller Videnskabens Krav og dog er tilgængelig for den Læser, der møder uden særlige Forudsætninger. Det danske Sprogs Historie opfylder paa en overordentlig lykkelig Maade sit dobbelte Formaal. Den klare og livlige, undertiden næsten dramatiske Form («Sprogets Liv og Kamp», «Ordenes Liv og Død») og den maadeholdne Brug af fagvidenskabelig Terminologi bevirker, at Værket med Udbytte kan læses af enhver sprogligt interesseret, og for Sprogforskeren er det en nyttig Haandbog og en Sammenfatning af Videnskabens Resultater, der vil anspore til nye Undersøgelser — ogsaa ved at pege paa Manglerne ved vor Viden. Det er desuden en selvstændig videnskabelig Præstation af høj Rang.

Professor Skautrup ser Sprogets Historie som et Led i den almindelige Kulturhistorie, og dette Synspunkt præger i høj Grad Fremstillingen. Ved Behandlingen af hver Sprogperiode gøres der i et kort, let læseligt Afsnit Rede for den historiske Situation, idet der naturligvis særlig lægges Vægt paa saadanne Faktorer som Indvandring, Forskydninger mellem Befolkningsklasserne, Klostres og Købstæders Udvikling etc., der direkte har paavirket Sprogudviklingen. For de ældre Tidsrums Vedkommende, hvor Sproghistorien paa Grund af de egentlige historiske Kilders Spar-somhed, kan give vigtige Bidrag til den almindelige Historie, er dette Forhold fremhævet; som Eksempel kan nævnes Kapitlet Dansk

Tunge i det fremmede (I, S. 95—106). I enkelte Tilfælde har Forfatteren nok lidt for kategorisk fremsat sit Syn paa omstridte historiske Problemer. Naar det under Omtalen af Teutonerne uden Forbehold siges, at de stammer fra Thy, vilde et »muligvis« have været paa sin Plads, ikke saa meget af Hensyn til Fagfolk som til de Læsere, der ikke selvstændigt kan tage Stilling til et saa vanskeligt Spørgsmaal.

Baade i første og andet Bind giver Værket en omhyggelig Skildring af det mangeartede Kildestof, som den sproghistoriske Fremstilling bygger paa, fra den ældste Periodes Runeindskrifter, danske Navne hos latinske Forfattere og danske Laaneord i fremmede Sprog til hele den rige sprogvidenskabelige Litteratur i 17. Aarh. Skautrup fremhæver stærkt den sproglige Værdi af Diplomstoffet, som han fra sit Arbejde med de hardiske Sprogkilder (Hardiske Mål II 1930—42) og som Tilsynsførende ved Litteraturselskabets Udgave af det danske Diplomatarium har en for en Filolog enestaaende Fortrolighed med. I Forbigaaende kan der gøres opmærksom paa en enkelt Lapsus ved Omtalen af Knud den Helliges Gavebrev, hvorom det hedder (I, S. 200), at det »kun er kendt fra en i Necrologium Lundense bevaret afskrift fra før 1123«. Netop for det danske Navnestofs Vedkommende er den langt yngre Afskrift i Lundebogen af den allerstørste Interesse, naar det gælder om at fastslaa Originalens Sprogform. Efter alt at dømme har Necrologiet i Modsætning til Lundebogen forholdt sig ret suverænt overfor de oprindelige Navneformer.

En stor Rolle baade som Led i den almindelige Fremstilling og som sproghistorisk Kilde spiller Sted- og Personnavnene. Om Markbøgerne fra 1680erne hedder det (II, S. 275), at de »giver et uhyre rigt marknavnestof, som sprogligt ikke kan vurderes højt nok«, en Anskuelse, som Anmelderen ganske kan tiltræde. Utvivlsomt vil en gennemført Bearbejdelse af Stednavnestoffet i væsentlig Grad kunne udvide den sproghistoriske Erkendelse, bortset fra den Betydning den vil have paa andre Omraader. At der ogsaa rundt om i Værket er taget vidtgaaende Hensyn til moderne Dialektforhold siger sig selv. I første Bind (S. 138 ff.) gives der saaledes en udførlig Fremstilling af Grænsen mellem øst- og vestjysk Artikelbrug ledsaget af en Række Kort.

Det følger af Forf.s Indstilling, at Behandlingen af Ordforraadet spiller en stor Rolle. De Kapitler, der handler om Bevægelserne i Ordforraadet ved at Ord gaar ud af Sproget og nye kommer i Brug, hører til de bedste i Værket og vil have særlige Forudsætninger for at fængsle ogsaa den ikke-filologiske Læser. Ypperlig er saaledes de sagligt ordnede Redegørelser for Fremmedordenes

Indtrængen i Forbindelse med nye Kulturstrømninger; navnlig de kirkelige Laaneord er udførligt behandlet.

Det egentlig centrale er dog Fremstillingen af Sprogsystemet (Lyd, Bøjning, Syntax) i de forskellige Perioder og Redegørelsen for de forskellige Sprogsfærer — Talesprog, litterære Stilarter — til forskellig Tid. Ikke mindst Redegørelsen for Lovsproget (I, S. 281—288) viser Forf.s Evne til klar og afrundet Karakteristik af en bestemt Sprogform. Fremragende er ogsaa Redegørelsen for saadanne centrale Forhold som Skriftsprogsnormens Opstaaen, Forholdet mellem Norm og Dialekter og Udviklingen af et Rigs-Talesprog, hvortil Grunden ifl. Skautrup lægges i 16. Aarh.

Ved Fremstillingen har Forfatteren kunnet bygge paa en lang Række tidligere Arbejder — for Middelalderens Vedkommende naturligvis først og fremmest Johs. Brøndum-Nielsens grundlæggende gammeldanske Grammatik — men Værket har ogsaa krævet en lang Række selvstændige Undersøgelser. Saaledes bygger de fleste af de værdifulde Redegørelser, der gives for forskellige Enkeltforfatteres eller Enkeltværkers Sprogform, paa Skautrups og hans Medarbejderes egne Undersøgelser. Af saadanne Redegørelser kan fra andet Bind nævnes Karakteristikken af Palladius Visitatsbog (S. 206 f.), Christian III's Bibel (S. 211—214), Vedels Saxooversættelse (S. 225 f.) og Arreboes Hexaameron (S. 367 f.). Ved Læsningen af disse Afsnit faar man et stærkt Indtryk af, hvor vigtigt det vilde være for Sproghistorien, om vi besad en Række udførlige monografiske Fremstillinger af Sprogformen i de betydeligste Tekster, fra Middelalderen de ældste Lovhaandskrifter, Flensborg Stadsret, Kong Valdemars og Roskildebispens Jordebøger for at nævne nogle faa Eksempler.

Det ligger i Sagens Natur, at et saa omfattende Værk som Det danske Sprogs Historie kan gøres til Genstand for Kritik. Specialister i de forskellige Discipliner, det omfatter, vil, som det allerede er sket, kunne paavise Fejl og Mangler i Enkeltheder, og adskillige vil ogsaa stille sig kritisk eller afventende overfor nogle af Skautrups mere fundamentale Synspunkter. I det følgende skal nogle Punkter, hvor Anmelderen ikke er helt enig med Forfatteren, gøres til Genstand for nærmere Omtale.

I første Bind indtager Afsnittet om Lydudviklingen i ældre Middeldansk en central Plads. Det er et originalt og dristigt Forsøg paa at se en Række fundamentale Forskydninger i det gammel-danske Lydsystem under et samlende Synspunkt som Resultatet af en Forskydning indenfor Stavelsernes Accentforhold. Ved denne

Forskydning, et middeldansk Sidestykke til den, der fremkaldte den urnordiske Synkope, faar de stærkest betonedede Stavelser yderligere Tryk, medens de svage Stavelser yderligere svækkes. De ændrede Trykforhold bevirker, at de trykssvage Vokaler a, i og u svækkes til en mindre distinkt artikuleret æ-Lyd, skrevet æ eller e. Sit Højdepunkt naar Svækkelsen i Jysk, hvor den resulterer i den saakaldte jyske Apokope, det gennemførte Svind af de udlydende, trykssvage Vokaler. I nøje Sammenhæng med denne Udvikling staar Klusilsvækkelsen, der bestaar i, at de gamle, ustemte Lukkelyd p, t, k gaar over til de stemte Lyd b, d, g, der som Regel gaar videre til de tilsvarende Spiranter. Det svagere Tryk paa Endevokalen i et Ord af Typen taka gør det vanskeligt at fastholde en ustemt, skarp Lukkelyd ved Overgangen til den trykssvage Stavelse; den stemte Tone fra den foregaaende Vokal overføres paa Konsonanten og gør den stemt, og en yderligere Tilnærmelse opnaas ved Overgangen til Spirant. Foruden Klusilsvækkelsen indtræder der en Svækkelse af de oprindelige stemte Spiranter, der i Almindelighed gaar over til Halvvokaler, en Udvikling, der ligeledes har Accentforskydningen til Forudsætning, men som formodes at være fremhjulpet af en vis »Systemtvang«: idet Klusilerne gaar over til Spiranter, maa den oprindelige Spirantrække forskydes, hvis et almindeligt Sammenfald skal undgaas. Det er naturligvis ikke muligt i en Anmeldelse at gaa ind paa denne interessante Teori i alle dens Enkeltheder — den vil sikkert give Anledning til en livlig sprogvidenskabelig Diskussion — men efter Anm.s Mening giver baade de sproggeografiske Forhold og Lydforandringernes relative Kronologi, saavidt man er i Stand til at fastslaa den udfra Kilderne, Anledning til Betæneligheder. Svækkelsen af de trykssvage Vokaler har sit Udbredelsescentrum i Jylland (eller maaske rettere udenfor Danmark, paa nedertysk Omraade) og berører kun i ringe Grad de skaanske Dialekter i den Periode, der her er Tale om. Klusilsvækkelsen omfatter derimod hele det danske Omraade, og har, som baade Skautrup og Brøndum-Nielsen fremhæver, sit Udbredelsescentrum paa de danske Øer. En Undersøgelse af Lydændringernes Kronologi er vanskelig, idet de aabenbart har fundet Sted eller i alt Fald er begyndt i den Periode, Tiden mellem Runestenene og de gammeldanske Haandskrifter, hvor der af egentlige Tekster paa Modersmaalet kun findes nogle faa og yderst kortfattede Runeindskrifter. Undersøgelsen maa derfor baseres paa dansk Sprogstof i latinske Tekster, der ofte er overleverede i sene Afskrifter, og som endnu er lidet bearbejdede. Det sparsomme Kildemateriale synes at vise, at Spirantover-

gangene i alt Fald i nogle Dialekter er ældre end Klusilsvækkelsen. Som nævnt af Skautrup (S. 234) har vi et sikkert Eksempel paa Overgang af $gh > j$ efter Fortungevokal i Formen Malmøi for oprindeligt Malmhōgh i Necrologium Lundense fra Midten af 12. Aarh. At den maa være endnu ældre fremgaar imidlertid af, at Navnet Flädie, der i Gavebrevet 1085 skrives Flatoige¹, i Præbendelisten c. 1123 skrives fletogi, fletogy, altsaa med Omlyd af Vokalen i første Stavelse. Denne Omlyd maa være bevirket af en af Spiranten i Efterleddet opstaaet j-Lyd. Paa samme Maade forudsætter Navnet Grävie, Præbendelistens Græfhøgi, et oprindeligt *Grafhōgh »Gravhøj«. Eksemplet Flädie turde vise, at Overgangen $gh > j$ efter \bar{o} i Skaansk kan dateres til Tiden omkring Aar 1100. Det illustrerer tillige, at en Lydovergang meget vel kan være ældre end dens første skriftlige Udtryk. Hvis vi desuagtet tør drage Slutninger udfra Kildematerialet angaaende Klusilsvækkelsen, maa denne tilhøre en noget yngre Periode. Tyske Skrivemaader som Judland, Chnud etc. hos Adam af Bremen kan ikke med Skautrup opfattes som Udtryk for Overgangen², og det samme gælder utvivlsomt Former som Osgod o. lign. i Møntindskifterne, der stort set falder udenfor den danske Sproghistorie (nærmere herom ndfr.). En Navneform som Nadebec i et Absalonbrev i Esrombogen, hvis Skriver med stor Nøjagtighed synes at have bevaret de ældste Diplomers originale Ortografi, kan muligvis betragtes som et Eksempel paa Overgangen $t > d$, men Diplomstoffet fra 12. Aarh. viser ivørigt ingen sikre Eksempler paa Overgangen, og det samme gælder de lundensiske Kilder fra 12. Aarh. I visse Stillinger kan Klusilsvækkelsen maaske være indtraadt særlig tidligt. I et Diplom udstedt af Biskop Bonde af Slesvig ¹⁶/₈ 1267 (Diplomatarium Danicum 2. R. II Nr. 83) forekommer Tilnavnet Løytenes (= Stednavnet Løjt-næs), der viser Overgang af oprindeligt k til Spirant og derefter til Halvvokal foran t. At den første af disse Overgange tilhører en Tid, der ligger et godt Stykke før 1267, er sandsynligt.

Som Følger af Accentforskydningen opfatter Skautrup ogsaa en Række kvantitative Forandringer, som ligeledes dateres til et meget tidligt Tidspunkt. Naar Personnavnet Summerled i en Møntindskrift (S. 237) anføres som et Vidnesbyrd om tidlig Forlængelse af m i kort Stavelse, er det dog afgjort med Urette;

¹ At dette har været Originalens Form fremgaar af, at den findes baade i Necrologiets og Lundebogens Afskrift; oi er Tegn for langt \bar{o} , ikke for $\bar{o} + j$.

² Jfr. Elias Wessén: Studier til Sveriges hedna mytologi och fornhistoria (1924), 141 f.

netop i denne Form forekommer Navnet oftere i Domesday Book. Heller ikke Tummathorp 1135 er et absolut sikkert Eksempel paa Forlængelse. Ved et hypokoristisk Navn som Tum(m)i kan Former med enkelt Konsonant og Geminat fra gammel Tid have eksisteret som Sideformer; tilsvarende Forhold findes ved andre hypokoristiske Navnedannelser. Et Resultat af den dynamiske Accentforskydning er ogsaa Fremkomsten af Stødet, som faar en udførlig Behandling, og som antages at være yngre end Klusilsvækkelsen. Et skriftligt Udtryk for Stødets Tilstedeværelse vil Skautrup finde i Skrivemaader med Støttevokal foran n som Vaghen, Woghæn o. lgn. Hertil maa dog bemærkes, at saadanne Former ogsaa forekommer i Kilder fra Skaane, der ikke har Stød, og iøvrigt kan man ikke se bort fra den Mulighed, at Vokalindskuddet i stor Udstrækning er af rent ortografisk Natur. Støttevokal i tilsvarende Stilling er meget udbredt i Tysk¹.

Hersker der saaledes Usikkerhed med Hensyn til den sproglige Sammenhæng mellem visse fundamentale Lydovergange, bliver Usikkerheden i alt Fald ikke mindre overfor Forsøgene paa at finde en dybere psykologisk Forklaring af de sproglige Processer. N. M. Petersen mente i sin Tid, at »Sprogets bestandig større og stærkere Overgang til Blødhed« kunde være en Følge af Folkets, især Almuens, undertrykte og forkuede Forfatning. Skautrup gør, som allerede Bredsdorff, opmærksom paa, at denne Teori ikke stemmer med de faktiske Forhold. De afgørende sproglige Ændringer har fundet Sted i en Storhedstid og en Tid med store kulturelle Fremskridt. »Skal man søge efter psykologiske forklaringer, hvad der i sprogets liv normalt kun kan blive gisninger, måtte man tværtimod snarere forklare de større udsving i styrkeforholdene inden for talens enkelte dele som en følge af en vis evolutionær kraft, en udløsning af hvilende spænding og fart, med øget styrke på de stærke led og mindsket accent på de svage« (S. 255). Forfatteren gør vel i at fremhæve, at der kun kan være Tale om Gisninger. Den dybeste psykologiske Aarsag til spontane Lydovergange vil vel i Almindelighed vedblive at unddrage sig vor Erkendelse. Spekulationer derover fører kun altfor let ud i de falske Analogiers Hængedynd. Med et Suk maa man, for atter at citere N. M. Petersen, nøjes med at hen-

¹ Det maa vel anses for tvivlsomt, om Stødet overhovedet har givet sig Udtryk i Skriften. Anm. vil dog nævne den Mulighed, at Skrivemaader som Neæs (= Sognavnet Nees, i Nutiden udtalt Ni'es med Stød) i Ribe Oldemoders Kirkeliste kunde være Udtryk for Stødet og ikke for en Diftongering eller Glidning i Vokalen.

vise til »Tiden, som ikke tillader nogen jordisk Form at bestaae i sin oprindelige Tilstand«.

Anmelderen skal ikke fortabe sig i sproghistoriske Petitesser, men vil dog lige nævne, at Skautrup tænker sig, at den almindelige Skrivemaade -løf i Stednavne kan være Udtryk for den uskarpe Midttungelyd [-ø] og ikke for en virkelig Runding af Fortungevokalen. At Skrivemaaden -løf i alt Fald oprindelig betegner en Udtale med langt ø er der dog ingen Grund til at tvivle om; den er langt ældre end de af Skautrup omtalte Eksempler, idet den allerede forekommer i Navnet Gisløue i *Necrologium Lundenses Præbendeliste*.

I det fængslende Afsnit »Dansk tunge i det fremmede« (I, S. 96—106) skildres den nordiske Bosættelse i England og Normandiet og de sproglige Spor, den har efterladt sig i Form af Navne og Laaneord; især gives der en udmærket Redegørelse for de danske Laan i Engelsk indenfor de forskellige Betydningsomraader. Et Kort illustrerer Omfanget af den norske og danske Bosættelse i Danelagen. Anm. kan ikke helt underskrive Forfatterens Ord om, at »med hensyn til bosættelsesområdet såvel som fordelingen af norsk og dansk kolonisation har den senere tids stednavneforskning unødiggjort en fortsat diskussion«. Naturligvis har det intense Studium, de engelske Stednavne har været Genstand for i de senere Aar fra svensk og engelsk Side, skabt Klarhed over meget vedrørende Nationalitetsforholdene i Danelagen, men meget staar endnu tilbage at udrede. Det er næppe, for at tage et enkelt Eksempel, tilladeligt i Efterleddet -thorpe at se et sikkert Vidnesbyrd om dansk Bosættelse, hvad man næsten altid har gjort. I Yorkshire East Riding findes der adskillige Eksempler paa specifikt vestnordiske Personnavne i Forbindelse med -thorpe, bl. a. Navne som Helperthorpe, af Kvindenavnet Hjalp, Burythorpe (*Domesday Book Bergethorp*; 1180—90 Bergert(h)orp), af Kvindenavnet Bjørg, og Barthope (*Domesday Book Barchetorp, Barchertorp*), af Mandsnavnet Børkr. Ikke alene er de nævnte Personnavne kun kendt fra vestnordisk Omraade, men de har tillige, og det er afgørende, bevaret den oprindelige Genitivsendelse -ar. I Østnordisk er r-et faldet saa tidligt bort, at de danske Personnavne, der oprindelig endte paa -ar i Genitiv, uden Undtagelse har faaet Genitivsendelsen -a, hvor de indgaar i Stednavne i Lincolnshire (jfr. Ekwall i *English Place-Name Society* vol. I part I, S. 61 f.), der er et udpræget dansk Bosættelsesomraade, selv om adskillige Stednavne af Typen Normanby viser, at der ogsaa har været et ikke helt ringe norsk Element. Der kan efter dette næppe være Tvivl om,

at de omtalte Navne paa -thorpe i Yorkshire er givet af Nordmænd. Efter Anm.s Skøn har Filologerne gennemgaaende undervurderet den norske Andel i Bosættelsen. Hvis man tager Landet Nord for Humber som Helhed, har det norske Element sandsynligvis været det overvejende, medens det danske Element har domineret i East Anglia («Østangel» er en uheldig Oversættelse). Kun ved at antage et kraftigt norsk Folkeelement kan man forklare det stærke vestnordiske Indslag i de nordiske Laaneord i Middelengelsk og moderne engelske Dialekter.

Skautrup har interessante Bemærkninger om Vægheden af det nordiske Sprog i England. Med Rette nævner han, at Navne som Westiby, Suthiby, Oustiby kan være blevet faste Slægtsnavne, saa at de ikke behøver at være Vidnesbyrd om et levende nordisk Sprog paa Stedet. Det nævnes, at de forekommer i Lincolnshire og East Riding af Yorkshire ned til Aar 1200; Anm. har i Lincolnshire truffet dem betydelig senere, helt ned i det 14. Aarh. Et Udtryk som »oust i wra«, der forekommer c. 1180 i et Diplom fra Lincolnshire, behøver heller ikke at være levende nordisk Sprogstof; Anm. har noteret et ganske tilsvarende Westheriwro (placea vocatur W.) i en Jordebog fra Fleet i Lincolnshire fra 1272. Men et nordisk Sprog kan visse Steder i Danlagen have holdt sig langt ned i Tiden. Landsbynavnet Kingthorpe i Lincolnshire, der i Domesday Book skrives Chinetorp og er sammensat med det oldeng. Adj. cýne »kongelig«, optræder i en Assize Roll fra 1202 pludselig i den nordiske Form Kuningkestorp, Da Navnet flere Gange skrives Chinetorp o. lgn. i 12. Aarh., bl. a. i den ellers meget nordiskprægede Lincoln Survey fra 1115 og i et Diplom fra Tiden 1154—85, kan Kuningkestorp ikke være nogen traditionel Form. Formen synes at være et stærkt Indicium for, at der endnu i Slutningen af det 12. Aarh. har været en dansk-talende Befolkning paa den paagældende Egn.

Under Behandlingen af hjemlige Kilder i Afsnittet Olddansk behandler Forfatteren temmelig indgaaende de nordiske Personnavne i Møntindskrifterne (I, S. 111—113). Nærværende Anm. har i en Afhandling Om Personnavne i de danske Møntindskrifter i Studier tilegnede Verner Dahlerup (1934) søgt at vise, at de nordiske Navne paa Mønterne frembyder en Række Ejendommeligheder, der maa gaa tilbage til engelsk Sprogform, og som kun kan forklares ved, at Møntprægerne stammer fra de nordiske Dele af England, saaledes at Navneformerne i Almindelighed ikke kan benyttes til sproghistoriske Dateringer. Ifl. Skautrup er den engelske Indflydelse stærkt overvurderet. Møntprægerne kan være gode danske og sproglige Ejendommeligheder i Mønt-

indskrifterne, f. Eks. Diftongerne ei og ou, Nominativ paa -a i svage Substantiver og lignende udanske Former, kan være lært og overtaget fra angelskasiske Mønt-Ortografi. Rent bortset fra, at Indskrifternes Værdi som sproghistorisk Kildemateriale i saa Fald vilde være lige saa negativ, synes en saa vidtgaaende Indflydelse fra engelsk Ortografi lidet sandsynlig, medmindre Møntprægerne virkelig er Englændere (d. v. s. Nordboer fra Danelagen). At Oððencar i Indskrifterne veksler med Oudencar(l) er ganske naturligt, naar man gaar ud fra, at Møntprægeren er en Englænder med det nordiske Navn Othinkar; den gamle nordiske Diftong au optages i Middelenengelsk dels som \bar{o} , dels som ou (au), og derfor er det let forstaaeligt, at et nordisk \bar{o} kan gengives ved ou i Engelsk. At en dansk Møntpræger skulde anvende den samme dobbelte Betegnelse for langt o er lidet troligt. At der maaske kan forekomme et enkelt Personnavn i Møntindskrifterne, der ikke er overleveret fra Danelagen, er ikke noget Bevis for, at det ikke kan have eksisteret der. Skautrup bemærker: »Personnavnet Ilughe er vist ikke kendt i Danelagen!«, men det forekommer faktisk i et Evangelium fra Thorney Abbey i Cambridgeshire (Illhug), hvis nordiske Navne bl. a. er publicerede af Ellen Jørgensen i Afhandlingen »Bidrag til ældre nordisk Kirke- og Litteraturhistorie« i Nordisk tidsskr. f. bok- och biblioteksväsen 1933, en Afhandling, der nævnes i Sproghistoriens Litteraturfortegnelse. Det vilde være urimeligt at bebrejde Forfatteren, at han ikke har bemærket Navnet i denne Kilde, men Eksemplet viser, hvor varsom man skal være med at drage Slutninger af, at et Navn ikke forekommer i Björkmaus Nordische Personennamen og lignende Haandbøger. Iøvrigt fortjener Møntindskrifterne en udførligere Behandling, end de hidtil har faaet, og det samme gælder en anden gammel Navnekilde, Reichenaulisten, som naturligvis ogsaa omtales i Sproghistorien (I, S. 94 f.). Den sproglige Kommentar, som Finnur Jónsson har givet til denne vigtige Kilde i Forbindelse med Ellen Jørgensens Udgave i Aarbøger 1923, er ikke fyldestgørende; navnlig tages der ikke tilstrækkeligt Hensyn til, at det er tyske Skrivere, der har nedskrevet de nordiske Navne. Naar vi i Reichenaulisten finder Skrivemaader som Suein og Durstein, skyldes det højtysk Skriverspaa-virkning; de er ikke, som antaget af Skautrup, Udtryk for, at Monoftongering af olddansk æi ikke var fuldt gennemført; ganske tilsvarende Former findes i visse af de ældste Diplomer i Esrombogen, der skyldes tyske Skrivere (Johs. Brøndum-Nielsen i Haandbog i Bibliotekskundskab 3. Udg. (1923) S. 71).

Til de mange Behandlinger af Stednavne i Det danske Sprogs Historie skal Anm. gøre enkelte Bemærkninger:

Det er betænkeligt at datere Hovedmassen af de danske Navne paa -by til Tiden før Aar 800 (I, S. 41 f.). De danske Navne svarer nøje til dem, vi kender fra Vikingebygderne i England, og det er rimeligt at datere dem til samme Periode, selv om nogle vel nok er ældre. Det er jo i alt Fald naturligt at tænke sig, at man begyndte at give Navne paa -by i Hjemlandet og derfra overførte Skikken til Danelagen. At mange by-Navne er yngre end Vikingetiden fremgaar af Forled som Kirke-, Munke- m. fl. De meget almindelige S sammensætninger med Verdenshjørnernes Navne og andre Betegnelser for Beliggenheden i Forhold til Omgivelserne er sikkert ogsaa gennemgaaende ret unge, selv om de ikke er ganske ukendte i Danelagen. Det er ikke helt korrekt, naar det siges, at Endelsen -bøl ikke forekommer i Danelagen (I, S. 46); i Lincolnshire er der et enkelt Eksempel: Newball = da. Nybøl, Nebel. Klavsebølle kan ikke indeholde Navnet Nicolaus. Den middelalderlige Form Klaxebole (1442) viser, at første Led er Gen. af Mandsnavnet Klak med det e-Indskud, der kendes fra en Række syddanske Navne af Typen Troelseby. Hennemved i Lindelse Sogn opfattes som »Hedningernes Tved« (I, S. 117), en Tolkning, der skyldes Johs. Steenstrup, og som ofte er gentaget af senere Forfattere. I Virkeligheden er det en Udflytterby fra Henninge i Skrøbelev Sogn, der ligger 7—8 km nordligere; der er flere Eksempler paa, at Bebyggelser paa -tved har Moderbyer i andre Sogne. Et ganske tilsvarende Eksempel paa, at en Torp kan være udflyttet fra en ret fjerntliggende Lokalitet, er det lollandske Sløsserup, en Udflytterby fra Sløsse, der ligger 10—12 km derfra. Den gamle Form af Hennemved (fra Valdemars Jordebog) er iøvrigt ikke Hithninghwet, men Hitninghwet. Ved Tikøb følger Forfatteren den Tolkning, der gives i Frederiksborg Amts Stednavne ifl. hvilken Forleddet er et Personnavn Tithe. Dette kræver imidlertid, at den ældste Form, Tiwitcop, fra et Absalombrev i Esrombogen maa bortforklares, men efter Anm.s Mening er det umuligt at betragte denne Form som en Fejllæsning. I Virkeligheden er der intet til Hinder for at opfatte Navnet som »Købet« i Skoven *Tiwith. Et oprindeligt *Tiwithkøb vil let forklare de senere Former Tithekyøb o. lgn. En Række Bebyggelsesnavne paa -vig beliggende ved de store vestjyske Aaer antages at indeholde et Laaneord, der gaar tilbage til lat. vicus, som efter al Sandsynlighed indgaar i Navnet Slesvig. At antage samme Ord i Navnene paa de smaa vestjyske Lokaliteter er dog altfor dristigt. Ordet Vig kan ogsaa bruges om en (Eng ved en) Aakrog (Svend Aakjær i Danske Studier 1922, S. 38), og den samme specielle Betydning har en

Aflydsform med kort i, der bl. a. forekommer i skaansk Dialekt (veka). Til Kortet over vendiske Bosættelser i Syddanmark (I, S. 86) kan bemærkes, at Vindbyholt paa Stevns ikke er et ægte Vindeby (som Skautrup med Rette opfatter som »Vendernes By«, medens la Cour tolker det af et Personnavn *Windi). Vindbyholt skrives 1387 Windebothholt og indeholder altsaa et Navn paa -bod af samme Oprindelse som Vindebo ved Roskilde (1243 Wyndæbothæ). Hvis Forleddet i disse to Navne er Folkenavnet Vender, hvad der er meget troligt, drejer det sig vel om vendiske Trælle (jfr. Torpnavne som Vinderup, Englerup, Frankerup); en egl. vendisk Bosættelse ved Roskilde er næppe tænkelig. Til de slaviske Personnavne i Danmark kunde være føjet Danitzløff, der 1472 optræder som Bondenavn paa Møn (Danmarks gamle Personnavne). Om Vendernes Udbredelse paa Fastlandet kan oplyses, at der findes i alt Fald eet vendisk Stednavn paa sønderjysk Omraade, nemlig Pries i Dänischwohld, 1506 skrevet pryuesse i et utrykt Kirkeregnskab fra Gettorf*).

Litteraturlisterne, der skyldes Magister Karl Martin Nielsen, er udarbejdet med stor Kyndighed og forøger i høj Grad Værkets Værdi som Haandbog. Det er ikke tilsigtet at give en udtømmende Bibliografi, der ganske vilde have sprængt de fastlagte Rammer. Kun i enkelte Tilfælde savner man Henvvisninger til mere betydende Litteratur. Ved Afsnittet om nordiske Laaneord i Engelsk henvises der af Pladshensyn kun til enkelte, særlig ældre Afhandlinger. Det vilde ellers have været af Betydning, om den efterhaanden temmelig omfattende, men meget spredte Litteratur om dette Emne var blevet registreret. I alt Fald burde der have været en Henvisning til Per Thorson, *Anglo-Norse Studies I* (Amsterdam 1936), trods sine Mangler den vigtigste Behandling af nordiske Laan i moderne engelske Dialekter. Ved den vigtige Navnefortegnelse fra Evangeliaret i York, der plejer at gaa under Navnet »Elfrics festermen« (omtalt I, S. 95) henvises der kun til den meget mangelfulde Udgave ved Stephens i Universitets-Jubilæets Blandinger I. Listen er senere flere Gange udgivet, bl. a. af Björkman i Festskriftet til Morsbach 1913 (*Studien zur englischen Philologie H. 50*) med Facsimile og udførlig Kommentar. Ved Omtalen af Adam af Bremens Sprogform (I, S. 94) savnes der en Henvisning til den vigtige Afhandling af Edw. Schröder: *Zur Heimat des Adam von Bremen* (*Hansische Geschichtsblätter* 1917). Ved Omtalen af de ældste danske Ønavne burde der vel være henvist til Gutenbrunner: *Namenkundliche Zeug-*

¹ Sydslesvig gennem Tiderne, S. 677.

nisse zur germanischen Urgeschichte i Germanen und Indogermanen II. Festschr. f. Hermann Hirt (1936). Anm. vil iøvrigt udtale Haabet om, at Litteraturlisten i det afsluttende Bind maa blive ført up to date ogsaa for de to første Binds Vedkommende. Det vil være af stor Betydning for Brugere.

Det videnskabelige *team work* kan have sin Berettigelse, ja er i mange Tilfælde nødvendigt, naar det gælder at give en sammenfattende Fremstilling af Videnskabens Resultater paa et stort og stærkt specialiseret Arbejdsfelt. Hvor Fremstillingen ikke alene henvender sig til Fagets Udøvere, men til videre Kredse af kulturelt interesserede, er det utvivlsomt en Fordel, om der findes en enkelt Mand, der evner at løse Opgaven og give Fremstillingen det personlige Præg, som de store »Samleværker« af mere eller mindre veloplagte Specialister ofte savner. Professor Skautrup har faaet en udmærket Hjælp af sine Medarbejdere, først og fremmest Karl Martin Nielsen og Niels Aage Nielsen, der nævnes med Taknemlighed i Forordet, men Det danske Sprogs Historie er alligevel helt præget af hans egen Personlighed. Det vidner ikke blot om stor Viden og Evne til at delagtiggøre andre i den, men Læseren vil ikke undgaa at mærke og bevæges ved den varme Understrøm af Forf.s dybe Kærlighed til sit Emne. For Peter Skautrup som for de gamle Grammatikere er Sproget »en Indfaldsport til det særpræget danske«. At øge Forstaaelsen af den danske Egenart har været et Hovedformaal med hans Værk.

Kristian Hald.

Bemærkninger til Professor C. O. Bøggild-Andersens Anmeldelse af Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve VIII Bind ved Johanne Skovgaard.

Naar jeg har anmodet Redaktionen af Historisk Tidsskrift om Optagelse af følgende Linier, skyldes det, at den Omtale, som det af mig udgivne Bind af Christian IV.s egenhændige Breve har faaet i Professor Bøggild-Andersens Anmeldelse i Tidsskriftet (11. R., II S. 307—18), efter mit Skøn paa visse Punkter gør nogle supplerende Bemærkninger ønskelige.

At Hovedæren for Bindets Fremkomst skyldes Museumsdirektør O. Andrup's Fund af Christian IV.s Breve til Korfits Ulfeldt, »Kálnoky-Brevene«, fremhæves af Anm. ligesom allerede tidligere af undertegnede i Forordet S. VII. Ogsaa den smst. (S. VII—X) givne Fremstilling af Brevenes tidligere Historie synes Anm. at